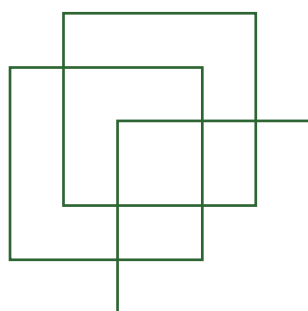

SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE K EKOLOGICKY UDRŽITELNÝM EKONOMIKÁM A SPOLEČNOSTEM PRO VŠECHNY

ILO ACTRAV Stručný přehled politiky

SPRAVEDLIVÁ TRANSFORMACE K EKOLOGICKY UDRŽITELNÝM EKONOMIKÁM A SPOLEČNOSTEM PRO VŠECHNY

ILO ACTRAV Stručný přehled politiky

Původní vydání této práce vydal Mezinárodní úřad práce v Ženevě pod názvem „Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. ILO ACTRAV Policy Brief“.

Copyright © Mezinárodní organizace práce 2018.
Autorská práva k překladu © Českomoravská konfederace odborových svazů 2022.

Přeloženo a publikováno se svolením.

Označení používaná v publikacích MOP, která jsou v souladu s praxí Organizace spojených národů a prezentace materiálů v nich obsažených neznamenají vyjádření jakéhokoli názoru ze strany Mezinárodního úřadu práce na právní status jakékoli země, oblasti nebo území, nebo jejich orgánů, nebo na vymezení jeho hranic.

Odpovědnost za názory vyjádřené ve studiích a dalších příspěvcích nesou výhradně jejich autoři a jejich zveřejnění nepředstavuje souhlas Mezinárodního úřadu práce s názory vyjádřenými v nich.

Zmínky či odkazy na názvy firem a komerčních produktů nebo procesů neznamenají jejich schválení Mezinárodním úřadem práce a jakékoli opomenutí uvést konkrétní firmu, komerční produkt nebo proces není známkou nesouhlasu.

MOP nepřebírá žádnou odpovědnost za platnost českého překladu ani za případné nepřesnosti, chyby či opomenutí, ani za následky vyplývající z jeho použití.

Spravedlivá transformace k ekologicky udržitelným ekonomikám a společnostem pro všechny – ILO ACTRAV Stručný přehled politiky napsal Béla Galgóczi, vedoucí výzkumný pracovník Evropského odborového institutu (ETUI).

Mezinárodní organizace práce. Oddělení aktivit zaměstnanců.

spravedlivá transformace / změna klimatu / role odborů / role ILO / Pokyny ILO pro spravedlivou transformaci

Použité fotografie: Unsplash/Dominik Vanyi; Unsplash/Petter Rudwall; Pixabay/Distel2610; ILO/Crozet M.; Unsplash/Vlad Tchompalov; Unsplash/American Public Power Association

Návrh a grafická úprava: Mezinárodní školicí středisko ILO, Turín – Itálie

---

Materiál byl realizován v rámci projektu ČMKOS §320a ZP 2022 – „Dopady zelené ekonomiky na trh práce, pracovněprávní a sociální ochranu, ochranu soukromí zaměstnanců a sociální dialog“, který je financován z prostředků státního rozpočtu ČR prostřednictvím MPSV ČR.

© Českomoravská konfederace odborových svazů, Politických vězňů 11/1419, 110 00 Praha 1

ISBN: 978-80-86809-40-3

SONDY, s.r.o. Praha – únor 2022

Úvod

Přechod na uhlíkově neutrální ekonomiku ovlivní všechny aspekty výroby zboží, poskytování služeb, pohybu a spotřeby. Pařížská dohoda (UNFCCC 2015) byla historickým milníkem, v němž se státy zavázaly¹ změnit směr svého rozvoje tak, aby do roku 2100 omezily globální oteplování na 1,5 až 2 stupně Celsia nad předindustriální úroveň. Strategickými cíli jsou vnitrostátně stanovené příspěvky (NDC) Pařížské dohody a cíle udržitelného rozvoje Agendy 2030 OSN.

Národní závazky však přinesou pouze třetinu snížení emisí potřebného ke splnění klimatických cílů do roku 2030 (UNEP 2017). Pokud budou současné nepodmíněné a podmíněné NDC plně realizovány, je velmi pravděpodobné, že se teplota do roku 2100 zvýší nejméně o 3 °C. Bez výrazného zvýšení ambicí bude uhlíkový rozpočet scénáře pro 2 °C téměř vyčerpán do roku 2030. Vědci zjistili (NASA 2018), že stoupání hladiny světových moří se zrychluje a pravděpodobně se oproti předchozím očekáváním zdvojnásobí a do roku 2100 dosáhne 65 centimetrů.

To znamená, že intenzita snižování emisí skleníkových plynů (GHG), a to v porovnání jak s dosavadními výsledky, tak se současnými závazky, se musí zvýšit, což bude mít v důsledku tvrdší sociální dopady i dopady na zaměstnanost, než tomu bylo doposud. To povede k zásadním změnám, úpravám, nákladům a příležitostem a výrazně to ovlivní pracovní místa, životy, pracovní podmínky, dovednosti a vyhlídky na zaměstnání. Spravedlivá transformace bude mít zásadní význam pro řízení tohoto procesu a hnutí pracujících musí stát v čele, aby byla ekologická transformace úspěšná.

Tento stručný přehled se zabývá hlavními problémy při plnění těchto cílů a tím, jak může spravedlivá transformace fungovat v praxi a co mohou udělat odbory a organizace zaměstnanců. Pokyny Mezinárodní organizace práce (ILO) pro spravedlivou transformaci směrem k environmentálně udržitelným ekonomikám a společnostem pro všechny (ILO 2015)² poskytují základní rámec s ohledem na provádění Pařížské dohody a cílů udržitelného rozvoje Agendy 2030 OSN.

Konkrétní příklady, které by mohly pomoci formulovat odborové strategie, budou ilustrovány na několika stručných případových studiích, z nichž každá odpovídá určitému problému. Zohledněny jsou jak pozitivní, tak negativní zkušenosti, po nichž následují doporučení.

1. „Spravedlivá transformace“ není jen další přechod

Spravedlivá transformace byla raným požadavkem odborů, který se nyní stal běžným politickým nástrojem uplatňovaným mezinárodními institucemi a smlouvami.

První zmínka o spravedlivé transformaci je připisována americkému odborovému předákovvi, válečnému veteránovi a mírovému aktivistovi Tonyemu Mazzocchimu (1993), který se zasazoval o „superfond pro zaměstnance“, jenž by poskytoval finanční podporu a možnosti vysokoškolského vzdělání pro pracovníky, kteří přišli o místo v důsledku politiky ochrany životního prostředí. Předseda odborového svazu pracovníků ropného, chemického a atomového průmyslu předložil návrh superfondu / spravedlivé transformace v roce 1995 a v roce 1997 princip spravedlivé transformace oficiálně podpořilo několik amerických a kanadských odborů.

Dva klíčové prvky původního požadavku na spravedlivou transformaci měly trvalý vliv na budoucí interpretace. Zprv by neměla být redukována na „sociální dávky“ (nikoliv jen na „honosný pohřeb“, jak se vyjádřil předseda AFL-CIO Rich Trumka), protože existuje nárok na veřejnou odpovědnost za usnadnění a aktivní podporu transformace ve společném zájmu (Labour for Sustainability 2017). Druhým aspektem je, že dekarbonizace je plánovaná transformace (s jasně definovanými cíli) a jako taková nemůže být považována za „prostě další transformaci“, která ovlivňuje pracovní místa a životy. Vyžaduje specializované a holistické politické přístupy.

V odborovém hnutí to byl předchůdce Mezinárodní odborové konfederace (ITUC), který spravedlivou transformaci zahrnul do svého prohlášení na Kjótské konferenci v roce 1997. V roce 1998 byl termín zmíněn v kanadském odborovém zpravodaji (Kohler 1998), kde byl definován jako „sladění úsilí o zajištění důstojných pracovních míst s potřebou chránit životní prostředí“. V roce 2006 zahájila Evropská odborová konfederace (ETUC) studii o dopadu změny klimatu na zaměstnanost. Před konferencí UNFCCC na Bali v roce 2007 nastolily odbory otázku zaměstnanosti a v roce 2009 bylo prohlášení odborů o spravedlivé transformaci předloženo na konferenci COP15. V červnu 2010 přijala ITUC na svém druhém světovém kongresu rezoluci o „boji proti změně klimatu prostřednictvím udržitelného rozvoje a spravedlivé transformace“, Evropská odborová konfederace (2011) přijala rezoluci o spravedlivé transformaci v rámci konference Rio+20. Rozvojová platforma pro Ameriku (PLADA), kterou v roce 2014 založila Konfederace odborových svazů Severní a Jižní Ameriky (TUCA), zdůrazňuje spravedlivou transformaci jako prioritní návrh odborového hnutí tváří v tvář negativním důsledkům změny klimatu. Nejviditelnějším výsledkem úsilí

1 K 7. květnu 2018 úmluvu ratifikovalo 176 ze 197 stran.

2 Dále jen „Pokyny ILO“.

odborů bylo zahrnutí koncepce „spravedlivé transformace“ do závěrečné dohody 16. COP, která se konala v prosinci 2010 v Cancúnu (UNFCCC 2010).

V rámci OSN připravuje ILO cestu k tomu, aby se spravedlivá transformace stala pevnou součástí agendy udržitelného rozvoje. Od roku 2008 vypracovala ILO rozsáhlý program zabývající se zelenými pracovními místy a spravedlivou transformací. Mnoho však bylo vykonáno i v minulosti, kdy byly položeny základy pro dnešní práci (Olsen a Kemter 2013). Zpráva „Zelená pracovní místa“ (ILO 2008) vypracovaná v rámci společné iniciativy UNEP, ILO, IOE a ITUC byla první komplexní studií o vzniku „zelené ekonomiky“ a jejím dopadu na svět práce. Zdůraznila potřebu spravedlivé transformace, aby byl přechod k nízkouhlíkové a udržitelné společnosti co nejspravedlivější. Základem politiky spravedlivé transformace se staly Pokyny ILO vydané v roce 2015.

Agenda OSN pro udržitelný rozvoj 2030 (OSN 2015) se svými 17 cíli udržitelného rozvoje (SDG), zejména SDG7 (zajistit přístup k cenově dostupné, spolehlivé, udržitelné a moderní energii pro všechny), SDG 12 (o udržitelné spotřebě a výrobě) a SDG 13³ (o opatřeních v oblasti klimatu), definuje strategické cíle založené na principu sdílené odpovědnosti. To také znamená, že na rozdíl od vztahu mezi kapitálem a prací, který je založen na protichůdných zájmech, jsou priority v oblasti životního prostředí a práce založeny na společném zájmu a přístup k přechodu je založen na spolupráci s korporacemi, státy a odbory u jednacího stolu (Stavis a Felli 2015). V tomto okamžiku se spravedlivá transformace stala na úrovni UNEP, CEDEFOP, OECD a UNFCCC běžným narativem a byla zahrnuta do preambule Pařížské dohody o klimatu z roku 2015.

Myšlenka spravedlivé transformace by neměla být „doplňkem“ klimatické politiky, musí být nedílnou součástí rámce politiky udržitelného rozvoje.

Z funkčního hlediska má spravedlivý přechod dva hlavní rozměry: aspekt „výsledků“ (nová zaměstnanost a sociální prostředí v dekarbonizované ekonomice) a aspekt „procesu“ (jak se k němu dostaneme).

„Výsledkem“ by měla být důstojná práce⁴ pro všechny, v inkluzivní společnosti podporující vymýcení chudoby.

„Proces“, kterým k výsledkům dojdeme, by měl být založen na řízené transformaci se smysluplným sociálním dialogem na všech úrovních, aby se zajistilo, že rozdělení zátěže bude spravedlivé a nikdo nezůstane opomenut.

2. Pokyny ILO pro spravedlivou transformaci k ekologicky udržitelným ekonomikám a společnostem pro všechny

ILO si uvědomuje, že důstojná práce, vymýcení chudoby a udržitelnost životního prostředí jsou třemi rozhodujícími výzvami jednadvacátého století, a proto na 102. mezinárodní konferenci práce v roce 2013 přijala rámec spravedlivého přechodu a zahájila iniciativu „Zelené století“. Na tomto základě a v návaznosti na tripartitní setkání odborníků na udržitelný rozvoj, důstojnou práci a zelená pracovní místa, které se konalo v roce 2015, řídicí rada ILO schválila Pokyny ILO (ILO 2015).

3 Cíl 13: Přijmout bezodkladná opatření k boji proti změně klimatu a jejím dopadům / Cíl 13.2: Začlenit opatření týkající se změny klimatu do vnitrostátních politik, strategií a plánování / Ukazatel 13.2.1: Počet zemí, které oznámily vytvoření nebo zavedení integrované politiky/strategie/plánu pro zvýšení jejich schopnosti přizpůsobit se nepříznivým dopadům změny klimatu a pro podporu odolnosti vůči změně klimatu a snižování emisí skleníkových plynů způsobem, který neohrožuje produkci potravin (včetně národního adaptačního plánu, vnitrostátně stanovených příspěvků, státního sdělení, dvouleté aktualizované zprávy nebo jinak).

4 V souladu s agendou důstojné práce ILO: důstojná pracovní místa se spravedlivou mzdou, dodržování základních práv v práci, včetně účinného výkonu práva organizovat se a kolektivně vyjednávat, genderové rovnosti a demokracie na pracovišti (ILO 2017).

Rámec Pokynů ILO pro spravedlivou transformaci vydaných roku 2015

- (1) Ekologizace ekonomik vyžaduje ucelenou kombinaci makroekonomických, průmyslových, odvětvových a pracovních politik specifických pro danou zemi. Cílem je vytvářet důstojná pracovní místa v celém dodavatelském řetězci s širokým spektrem pracovních příležitostí.
- (2) Vzhledem k tomu, že tento úkol zasahuje do několika oblastí, je třeba se udržitelným rozvojem zabývat ve všech oblastech politiky uceleným způsobem. Pro takový politický rámec jsou zapotřebí institucionální opatření, která zajistí účast všech příslušných zúčastněných stran na všech úrovních.

Vlády by měly:

- (a) poskytnout ucelený a stabilní politický rámec pro udržitelný rozvoj podniků a důstojnou práci pro všechny,
- (b) podporovat a zapojovat se do sociálního dialogu ve všech fázích, od tvorby politiky až po její provádění a hodnocení, a na všech úrovních, od národní úrovně až po podniky, v souladu s mezinárodními pracovními normami.

Sociální partneři by měli:

- (a) zvyšovat informovanost svých členů o rámci spravedlivého přechodu a poskytovat jim pokyny,
- (b) hrát aktivní roli při formulování, provádění a monitorování národních politik udržitelného rozvoje,
- (c) povzbuzovat své členy k účasti na sociálním dialogu na všech úrovních,
- (d) podporovat začlenění ustanovení o životním prostředí do kolektivních smluv na všech úrovních.

Pokyny ILO zdůrazňují potřebu zajistit živobytí lidem, kteří by mohli být ekologizací negativně ovlivněni, a rovněž zdůrazňují, že společnosti musí být inkluzivní, poskytovat příležitosti k důstojné práci pro všechny, snižovat nerovnosti a účinně odstraňovat chudobu. Tři rozměry udržitelného rozvoje – ekonomický, sociální a environmentální – jsou vzájemně silně propojeny a je třeba je řešit pomocí komplexního a soudržného politického rámce. Pokyny ILO poskytují soubor praktických nástrojů pro vlády a sociální partnery při řízení tohoto transformačního procesu.

Hlavním přístupem Pokynů ILO je, že udržitelný rozvoj je možný pouze s aktivním zapojením světa práce. Zaměstnavatelé a pracovníci nejsou pasivními pozorovateli, ale nositeli změn, kteří mohou rozvíjet nové cesty k udržitelnosti.

Pilotní projekty ILO pro implementaci Pokynů ILO proběhly ve třech zemích: na Filipínách, v Ghaně a Uruguayi.

Projekt budování kapacit na **Filipínách** podpořil účastníky při vytváření prostředí pro udržitelné podniky, aby mohly poskytovat důstojné pracovní příležitosti pomocí integrovaných opatření na podnikové a místní úrovni.

Projekt zahrnoval hodnocení zaměstnanosti a socioekonomických dopadů environmentálních politik a modely intervencí pro integrovaná opatření spravedlivého přechodu s klíčovou rolí sociálních partnerů.

Projektové aktivity k realizaci spravedlivé transformace v **Uruguayi** byly zahájeny v roce 2016, včetně konzultací se zástupci tripartity, studií sektorů obnovitelných zdrojů energie a budování kapacit. Studie na makroúrovni ukázaly význam zelených pracovních míst pro ochranu životního prostředí a konkurenceschopnost. Pozornost byla věnována studii o zelených pracovních místech v odvětví citrusů (environmentální a pracovní aspekt), která má poskytnout vstupy pro sociální dialog v příslušném sektoru.

Vysoké politické fórum OSN o udržitelném rozvoji (HLPF) v roce 2019 nazvané „Posílení postavení lidí a zajištění inkluze a rovnosti“ zahrnuje zprávy o cíli udržitelného rozvoje č. 13. Na tomto a na budoucích fórech by měla být zmíněna úloha Pokynů ILO při provádění tohoto cíle.

3. Pařížská dohoda a vnitrostátně stanovené příspěvky (NDC)

Pařížská dohoda byla historickým milníkem, v němž se státy zavázaly omezit globální oteplování na 1,5 až 2 stupně Celsia nad předindustriální úroveň. V preambuli dohody je uveden následující text: „Berouce v úvahu nezbytnost spravedlivého přesunu pracovní síly a vytváření vhodné práce a kvalitních pracovních míst v souladu s rozvojovými prioritami vymezenými jednotlivými státy.“

Strategické cíle na úrovni jednotlivých zemí jsou stanoveny v rámci vnitrostátně stanovených příspěvků (NDC) signatářů dohody. V Paříži se vlády dohodly, že své úsilí poprvé zhodnotí v roce 2018 a následně toto hodnocení využijí při tvorbě ambicióznějších NDC do roku 2020. Poté bude následovat globální zhodnocení jednou za pět let, počínaje rokem 2023.

Je důležité poznamenat, že většina NDC – prezentovaných v UNFCCC NDC Spotlight⁵ – má tendenci zaujímat technický přístup se zaměřením na definování cílů klimatické politiky, v nichž je spravedlivá transformace zmíněna jen okrajově, pokud vůbec. Dokonce i v podrobné prezentaci NDC EU (UNFCCC 2017) je tento aspekt zmíněn pouze pod nadpisem „vytváření příznivého prostředí“ a otázky práce jsou označeny jako „agenda dovedností“.

Odborové organizace, jako například ETUC ve svém nedávném usnesení (ETUC 2017), vyzývají strany, aby začlenily spravedlivou transformaci do svých NDC a do nástrojů používaných k jejich provádění, a doporučují využití Pokynů ILO. ETUC rovněž zdůrazňuje, že pro sociálně spravedlivou dekarbonizaci a pro dosažení klimatických cílů je zásadní odpovídající kapitola o práci, a poukazuje na klíčovou roli sociálních partnerů v celém procesu. ITUC (2017) usiluje o zachování spravedlivé transformace jako stálého tématu v rámci fóra o opatřeních podle Pařížské dohody. ITUC spolu s ETUC požadují, aby byla v rámci konference o změně klimatu vydána „Katovická ministerská deklarace o spravedlivé transformaci a důstojné práci“, která by poskytla politický prostor na vysoké úrovni pro zachování závazku a zahrnutí spravedlivého přechodu do facilitativního dialogu UNFCCC v roce 2018.

Aby bylo možné vytvořit správný základ pro politiku spravedlivého přechodu, jsou zapotřebí odpovídající finanční zdroje. Mezinárodní odborové hnutí se zasazuje o vytvoření globálního fondu pro spravedlivou transformaci. ITUC vyzývá k umožnění financování projektů spravedlivé transformace v rámci Zeleného klimatického fondu (GCF). ETUC požaduje, aby byl zřízen fond z výnosů z dražeb části emisních povolenek systému EU pro obchodování s emisemi (EU ETS) a aby byl do roku 2050 vypracován plán, který by se zabýval sociálním rozměrem dekarbonizace.

Návrh Evropské komise týkající se řízení vyzývá členské státy EU, aby do přípravy národních plánů v oblasti klimatu a do debat o integrovaných vnitrostátních politikách v oblasti energetiky a klimatu zapojily sociální partnery (Evropská komise 2016).

Význam zapojení odborů do procesu dekarbonizace bude záviset na míře a formě jejich zapojení a také na jejich kapacitě. S ohledem na tuto skutečnost uskutečnila ETUC projekt, který se zabývá zapojením odborů do řízení po COP21. Předběžné výsledky ukazují, že ačkoli byly odbory ve většině členských států EU konzultovány, ve více než polovině případů nebyla jejich stanoviska zohledněna (ETUC 2018). V rámci projektu byla rovněž vypracována příručka, která odborům ukazuje, jak podporovat spravedlivou transformaci v návaznosti na Pařížskou dohodu a prostřednictvím Energetické strategie EU.

Je jednoznačně zapotřebí silný a smysluplný sociální dialog na všech úrovních, včetně specifických tripartitních a multipartitních ad hoc vytvořených struktur ve všech fázích cyklu po COP21. Pokyny ILO by měly být použity k provádění NDC holistickým způsobem, který zajistí, že transformace nejen splní cíle klimatické politiky, ale zahrne i širší zásady udržitelného rozvoje a důstojné práce.

⁵ Platforma NDC Spotlight byla vytvořena jako fórum pro diskusi o různých aspektech NDC.

4. Případy a postupy spravedlivé transformace

Spravedlivý přechod by měl být nedílnou součástí procesu snižování emisí uhlíku a je také nezbytný pro jeho úspěch. Spravedlivá transformace má několik rozměrů a její kontext a praktické důsledky se v jednotlivých zemích liší, takže univerzální přístup nebude fungovat. Jak však uvádějí Pokyny ILO: „Vzhledem k tomu, že problém zasahuje do několika oblastí, je třeba začlenit udržitelný rozvoj do všech oblastí a zajistit spolupráci a koordinaci mezi orgány zaměstnanosti a jejich protějšky v různých oblastech, včetně financí, plánování, životního prostředí, energetiky, dopravy, zdraví a hospodářského a sociálního rozvoje. Institucionální opatření musí být upravena tak, aby byla zajištěna účast všech příslušných zainteresovaných stran na mezinárodní, národní, regionální, odvětvové a místní úrovni při vytváření vhodného politického rámce.“

Abychom to ukázali, v následující části stručně představíme případy transformace na různých úrovních (státní, regionální, odvětvové a podnikové) z celého světa. Případy poukážou na role aktérů, klíčové konflikty a problémy specifické pro danou zemi a pokusí se také ukázat, které modely fungují v jakých podmínkách, aby bylo možné vypracovat doporučení zaměřená na praxi.

4.1. Komplexní transformační strategie spravedlivé transformace na národní nebo státní úrovni

Milion pracovních míst v oblasti klimatu, Jihoafrická republika – společná strategie odborů a nevládních organizací v konfliktním prostředí

Jihoafrická ekonomika po desetiletí stála na dvou pilířích: na levné energii a levných pracovnících, kteří umožňovali nadnárodním korporacím levně těžit nerostné suroviny. Více než 90 % elektřiny pochází z uhlí a těžba uhlí je v rukou 4–5 světových konglomerátů. V roce 1990 pracovalo v těžbě uhlí a nerostných surovin 780 000 pracovníků, v roce 2016 jich bylo stále 438 000. Rostoucí socioekonomická nerovnost a všudypřítomné dopady změny klimatu vedly k obrovskému napětí mezi oficiálními závazky dekarbonizace ekonomiky a snižování chudoby (včetně energetické chudoby).

Kampaň „One million Climate Jobs“ (OMCJ) v Jihoafrické republice (AIDC 2016) byla zahájena v roce 2011 jako společné úsilí Kongresu jihoafrických odborů (COSATU), Národní rady odborů (NACTU), nevládních organizací a sociálních hnutí. Cílem kampaně je **vyvinout tlak na vládu, aby zavedla strategii spravedlivé transformace**. Národní svaz kovodělníků Jihoafrické republiky (NUMSA) přijal výrazněji socialistickou platformu, která navrhuje sociálně vlastněné obnovitelné zdroje energie a jednání ve spolupráci s organizacemi zabývajícími se environmentální spravedlností.

V jihoafrickém kontextu je přechod na obnovitelné zdroje energie součástí širšího přechodu k lokální výrobě energie ve veřejném vlastnictví. Toto uspořádání, které by bylo pevně pod kontrolou komunity, by zajistilo přístup k cenově dostupné energii pro všechny. Existuje podobná vize produkce a distribuce potravin, která upřednostňuje ekologické zemědělství před zemědělstvím korporátním, a to způsobem, který respektuje práva lidí žijících a pracujících ve venkovských oblastech. Pozemková reforma a decentralizovaná výroba čisté energie jsou považovány za hlavní způsoby revitalizace venkovských oblastí. V plánu je vybudovat během dvaceti let tolik větrných a solárních elektráren, aby se veškerá elektřina v Jihoafrické republice vyráběla z obnovitelných zdrojů. Aby bylo možné získat klimatická pracovní místa z větrné energie, musí být v JAR továrny vyrábějící tato zařízení. Celkově program OMCJ počítá s vytvořením jednoho milionu pracovních míst v příštím desetiletí, 259 000 v sektoru elektroinstalací a výroby elektřiny, 390 000 ve veřejné dopravě, 150 000 až 200 000 ve stavebnictví, až 100 000 v zemědělství a přibližně 100 000 v dalších odvětvích.

Jedním z hlavních úspěchů bylo vytvoření **široké koalice** proti vládním plánům v oblasti jaderné energetiky, které by stát přivedly k bankrotu s vážnými důsledky pro chudou většinu, a také plán využít **penzijní fondy odborů k investicím do sociálně vlastněných obnovitelných zdrojů energie**.

Kalifornie: Společenská smlouva pro přechod k nízkouhlíkové ekonomice

Kalifornie si stanovila ambiciózní cíle klimatické politiky, které jsou zakotveny ve státním právu. Ústřední otázkou politické debaty byl dopad dekarbonizace na rovnost: jak zajistit, aby nízkopříjmové a dělnické rodiny neunesly neúměrně vysoké náklady a byly zahrnuty do přínosů Smlouvy.

Hlavní obavou zastánců environmentální spravedlnosti (EJ) jsou dopady politik omezování emisí na znevýhodněné komunity, a zaměřují se proto na kvalitu života a odstraňování chudoby (Zabin et al. 2016). Další klíčovou prioritou pro obhájce pracujících byla kvalita pracovních míst (mzdy, zdravotní a sociální pojištění, pracovní podmínky a kariérní postup) v nové nízkouhlíkové ekonomice. I když sdílejí hodnoty rámce spravedlivého přechodu, obhájci pracujících a zastánci environmentální spravedlnosti upřednostňují různé segmenty solárního průmyslu. Odbory stavebních řemeslníků a pracovníků ve veřejných službách podporovaly solární systémy pro veřejnou potřebu a lobbovaly proti dotacím na střešní solární systémy. Skupiny zastánců environmentální spravedlnosti viděly ve střešní solární energii větší potenciál pro rozšíření místní obnovitelné energie ve znevýhodněných komunitách. Tyto postoje postavily skupiny zastánců environmentální spravedlnosti a odbory v politických sporech o solární energii na opačné strany.

Odbory a skupiny zastánců environmentální spravedlnosti vytvořily společnou politickou platformu, která se zabývá zájmy obou skupin. V oblasti solární energetiky se nyní více usiluje o to, aby byly stanoveny jasné cíle kvality pracovních míst. V oblasti distribuované výroby solární energie byl schválen model komunitního využívání solární energie, který může sloužit více domácnostem a podnikům v dané lokalitě, což přináší výhody a pracovní místa na místní úrovni a umožňuje přijetí pracovních norem a komunitních dohod o pracovní síle (CWA). Odbory a skupiny zastánců environmentální spravedlnosti začaly spolupracovat na ovlivňování regulačních opatření a postupů v odvětví, aby splnily cíle v oblasti klimatu a cíle týkající se všeobecné rovnosti.

Dva příklady ukazují pozitivní výsledky tohoto typu koalic. Jedním z nich je program energetické účinnosti pro rodiny s nízkými příjmy, který realizuje losangeleská energetická společnost a který poskytuje výhody **nízkopříjmovým domácnostem** a vytváří prorodinná a neprekarizovaná pracovní místa krytá kolektivními dohodami. Druhým příkladem je **zahnutí pracovních norem do komunitních pobídkových programů a projektů veřejných zakázek**. Projekty týkající se energie z obnovitelných zdrojů a energetické účinnosti a další nízkouhlíkové stavební projekty dotované z veřejných investic a pobídkových programů stanovují pro žadatele minimální pracovní standardy. Veřejné investiční programy vyžadují CWA nebo podobná ujednání, která zahrnují pracovní normy stejně jako dohody o nákupu energie.

Případ Kalifornie ukazuje důležitost **vytváření koalic, zejména mezi ekologickými a odborovými skupinami**, jako dobrý příklad vytváření modro-zelených aliancí. Zúčastněné strany a zástupci různých složek byli do procesu tvorby politiky zapojeni od počátku. To poskytlo politický impuls pro silnější agendu v oblasti klimatu a sociální rovnosti, kde vznikající nízkouhlíkový sektor přináší také kvalitní pracovní místa.

Alberta, Kanada: Ambiciózní a férové ukončení využívání uhlí do roku 2030

Alberta nedávno dosáhla dohody se společnostmi, jejichž elektrárny se útlum těžby a spalování uhlí dotkne. Dohoda si vyžádá každoroční platby ve výši téměř 100 milionů CAD až do roku 2030, což umožní pracovníkům a jejich rodinám očekávat, že jejich transformační program bude plně financován (např. školení, příspěvky na přestěhování, doplnění pojištění zaměstnanosti a nejméně tříletá podpora příjmu pro každého pracovníka). Tyto náklady začnou platit až po skutečném uzavření elektrárny, které je rozloženo do 13 let (AFL 2017).

Hlavním poučením z Albery je, že i region, který byl po desetiletí dominantně závislý na fosilních palivech, může dosáhnout ambiciózních dekarbonizačních cílů, pokud se k tomu zaváže stát i podniky. Výhodou je delší přechodné období, **plánovaná mobilizace investic** a komplexní **dohoda s dotčenými podniky a zástupci zaměstnanců**.

4.2. Spravedlivé přechody na regionální úrovni – síla sociálního a občanského dialogu

Dopady dekarbonizace na zaměstnanost budou významně záviset na regionálních nebo místních podmínkách (včetně politik prováděných na regionální a celostátní úrovni), na přizpůsobivosti podniků a pracovní síly a na kvalitě a výsledcích sociálního dialogu.

Porúří, Německo: od černé k zelené za šest desetiletí

Přestože výroba uhlí a oceli v Porúří dosáhla vrcholu koncem padesátých let, politika podporovala existenci tradičních průmyslových odvětví až do sedmdesátých let. Hospers (2004) popsal tento stav jako „zablokování“ situace ve třech rozměrech, jako ekonomický, institucionální a kognitivní blok. Ekonomický blok byl důsledkem jednostranného zaměření v Porúří. Institucionální blok znamenal, že samoudržující se koalice zaměstnavatelů, politiků a odborů měla společný zájem na zachování stávajících struktur. Kognitivní blok pramenil z příliš optimistického odmítání

místních stran připustit, že krize v regionu má spíše strukturální než cyklickou povahu.

Oblast prošla za posledních 60 let trvalými strukturálními změnami a i přes úskalí a dílčí neúspěchy dosáhla zásadní transformace od uhlí a oceli ke znalostní ekonomice (Galgóczi 2014).

Klíčovým rysem transformace v Porúří byl způsob řízení změny zaměstnanosti. Radikálně se zde snížila zaměstnanost v hornictví, ze 473 000 osob v roce 1957 na 11 448 na konci roku 2013. Řešení problémů, které s sebou přináší proces restrukturalizace takového rozsahu, vyžaduje cílený a koordinovaný soubor zákonných, kolektivně vyjednaných a smluvních předpisů a iniciativ s aktivním přispěním sociálních partnerů. V roce 1993 podepsaly vyjednávací strany komplexní dohodu, která zaručovala sociálně odpovědný přístup k restrukturalizačnímu programu. Zaměstnanci se vzdali zvýšení mezd a byl zaveden program přerodělování práce. Důležitým nástrojem sociálně odpovědného snižování počtu zaměstnanců byl předčasný odchod do důchodu. Právní rámec vychází ze systému přechodných plateb (APG) pro zaměstnance uhelného průmyslu, který státní zákonodárci zavedli v roce 1972. Pro ty, kteří nemají nárok na APG, je v „Dohodě o uzavření uhelného průmyslu v Porúří k 31. prosinci 2018“ z roku 2012, kterou sjednaly Německý uhelný svaz (GVSt) a Odborový svaz důlního, chemického a energetického průmyslu (IG BCE), stanoven zvláštní plán sociálních kompenzací. Řízením transformací na trhu práce je pověřena společnost pro odborné vzdělávání (RKB), dceřiná společnost 100% vlastněná společností Ruhr Coal AG. Pro stanovení cílů v oblasti dovedností a vypracování modelových projektů byla použita mapa stávající a budoucí poptávky po dovednostech. Pro každého postiženého pracovníka se ve spolupráci s regionální vládou, vedením podniku, podnikovými radami a sociálními partnery vypracovává individuální strategie změny zaměstnání.

Úspěchy i neúspěchy dlouhé transformace v Porúří přinášejí cenná ponaučení. Jedním z nich je důležitost **konsensuální strategie s jasnými cíli**. Dalším příkladem je příkladná **role sociálního dialogu** a to, jak dobře propracované a cílené nástroje politiky trhu práce mohou zvládnout rozsáhlé změny zaměstnanosti.

Uhelná elektrárna Centralia ve státě Washington, USA, kde byl klíčem modrozelená aliance

Uhelná elektrárna Centralia ve státě Washington se dvěma uhelnými generátory bude odstavena ve dvou etapách, první proběhne do roku 2020 a druhá v roce 2025. Jelikož se jedná o jednoho z hlavních zaměstnavatelů ve znevýhodněném regionu s vysokou nezaměstnaností a nízkou úrovní příjmů, může mít uzavření podniku dramatický dopad na celou komunitu. Skupiny na ochranu životního prostředí vedly dlouhou kampaň za uzavření elektrárny, zatímco odbory zahájily masové protesty proti uzavření elektrárny bez přechodného plánu.

V roce 2011 byla uzavřena dohoda mezi zaměstnavatelem, odbory, organizacemi na ochranu životního prostředí a státní vládou o uzavření uhelné elektrárny Centralia. Dohoda byla významným kompromisem mezi řadou organizací s protichůdnými zájmy a byla zakotvena v zákoně (Scott 2012). Shoda na časovém harmonogramu uzavření v letech 2020 a 2025 byla významnou výhodou pro zaměstnance, protože 40 % zaměstnanců elektrárny odejde do důchodu ještě před uzavřením, zatímco ostatní získají čas na přípravu na budoucnost. Většina přechodných programů a podpory bude věnována komunitním investicím a revitalizaci regionu, nikoliv přímo pracovníkům. Společnost TransAlta, vlastník elektrárny, přispívá 55 milionů dolarů do tří fondů, které spravují správní rady složené z hlavních zúčastněných stran. Prostředky jsou určeny na podporu projektů energetické účinnosti, ekologických energetických technologií a vzdělávacích a školicích programů pro dotčené komunity v regionu.

Tato dohoda ukazuje, jak může **sociální dialog a zapojení zúčastněných stran** vést ke spravedlivému a vyváženému procesu přechodu a jak lze úspěšně řešit počáteční rozpory mezi prioritami ochrany životního prostředí a zaměstnanosti. Klíčem k úspěchu bylo vytvoření **modro-zelených aliancí** mezi skupinami na ochranu práce a ochranu životního prostředí. To potvrzují i další dva případy z USA (které zde nejsou podrobně představeny), kdy modrozelené aliance umožnily spravedlivou transformaci. Elektrárna Blount Generating Station (BGS) v Madisonu ve Wisconsinu uzavřela komplexní kolektivní smlouvu o postupném ukončení výroby energie z uhlí a přechodu na plyn (IBEW 2009). Masivní důsledky uzavření uhelné elektrárny Huntley v Tonawandě ve státě New York (Lipsitz 2016) na místní komunitu bylo možné řešit pouze komplexními opatřeními pro rozvoj komunity, protože odbory a ekologické nevládní organizace vyvíjely společný tlak na místní orgány.

4.3. Sektorové přístupy ke spravedlivé transformaci

Program výroby bioplynu v živočišné výrobě ve Vietnamu – případ oboustranně výhodné mezinárodní spolupráce

Lidé v rozvojových zemích čelí stále větším překážkám při zajišťování energie na vaření a svícení. Přístup k tradičním palivům na vaření se zhoršuje, zatímco komerční paliva jsou drahá a jejich dodávky nespolehlivé. Sběr paliv z biomasy a výroba dřevěného uhlí navíc vyčerpávají přírodní zdroje a poškozují životní prostředí a kouř vznikající při spalování pevných paliv z biomasy zvyšuje riziko onemocnění dýchacích cest a očí.

Zároveň chov zvířat, zejména 26,9 milionu prasat, která se ve Vietnamu chovají, přitom způsobuje značné hygienické problémy a znečištění životního prostředí. Technologie bioplynu může přeměnit zvířecí hnůj a lidské výkaly na obnovitelný, spolehlivý a cenově dostupný zdroj energie. Bioplyn proto pomáhá řešit problémy v oblasti životního prostředí, zdraví a dodávek energie⁶.

Bioplynový program vietnamského ministerstva zemědělství a rozvoje venkova a Nizozemské rozvojové organizace (SNV) uvádějí, že v letech 2003 až 2017 dosáhl významných úspěchů (SNV 2018). Umožnil výstavbu téměř 160 000 domácích bioplynových stanic, z čehož mělo prospěch téměř 800 000 venkovských obyvatel v 55 provinciích a městech Vietnamu, čímž vzniklo více než 2 500 nových pracovních míst. V rámci programu bylo vyškoleny 1 700 zedníků a podpořeno 355 vedoucích týmů pro výstavbu bioplynových stanic, přičemž školení bylo poskytnuto 165 000 domácnostem. Program snížil emise o přibližně 800 000 tun ekvivalentu CO₂ ročně, výrazně zlepšil místní hygienické podmínky, umožnil produkci tekutých hnojiv a zlepšil pohodlí při vaření.

Program významně přispěl k plnění cílů vietnamské politiky v oblasti klimatu a několika cílů udržitelného rozvoje Agendy OSN pro udržitelný rozvoj.

Sociální podniky „Buen vivir“ – iniciativa vedená zdola, stát Chiapas, Mexiko

Domorodé obyvatelstvo v mnoha zemích patří mezi nejzranitelnější skupiny obyvatelstva. Více než sociální dávky potřebují důstojnou práci, přístup ke zdravotnickým službám a vzdělání a základní infrastrukturu.

Koncept „Buen vivir“ vychází z tradice latinskoamerických domorodců a prostřednictvím **sociálních podniků** nabízí nové rozvojové paradigma, které má zajistit rovnováhu mezi posílením postavení lidí a komunit a životním prostředím. Případová studie zkoumala 16 sociálních podniků založených a řízených místními domorodými komunitami ve státě Chiapas (Giovannini 2013).

Sociální podniky byly rozděleny do čtyř kategorií podle své činnosti: řemesla, zemědělství, podpůrné a vzdělávací služby a ekoturistika. Z případových studií vyplynulo, že začlenění sociálních podniků do domorodých komunit zvyšuje sociální účast a blahobyt, přispívá k ochraně přírodního prostředí (ekoturistické projekty a ekologické zemědělství) a pomáhá zachovat tradiční domorodá řemesla a komunitní organizační postupy.

Zákon o sociální a solidární ekonomice, přijatý v roce 2012, má za cíl organizovat toto odvětví a definovat družstevní a společné využívání půdy a úlohu zaměstnaneckých organizací a společenských organizací pro výrobu, distribuci a spotřebu „sociálně nezbytného“ zboží a služeb. Zákonem byl rovněž zřízen Národní institut sociální ekonomiky se specifickou politikou na podporu a rozvoj tohoto odvětví. Stát má zásadní úlohu při zajišťování přerozdělování zdrojů a konsolidaci odvětví sociální a solidární ekonomiky. Za klíčové je třeba považovat investice do vzdělávání, zdravotnictví, bydlení a potravinové soběstačnosti, jakož i do vytváření pracovních míst a přístupu k úvěrům.

Biopaliva v Brazílii, Indii a Indonésii – nedaří se prolomit zakořeněné struktury nerovnosti

Jedním z nejrozšířenějších – a nejkontroverznějších – prvků snahy o ekologické hospodářství je politika biopaliv, která má snížit závislost na fosilní energii. Země, které jsou čistými dovozci ropy a/nebo mají rozsáhlý zemědělský sektor, vidí v biopalivech příležitost ke zvýšení energetické soběstačnosti a vytvoření dalšího trhu pro zemědělství. Sociální dopady a dopady na zaměstnanost závisí především na dostupnosti těchto programů pro ohrožené skupiny a na tom, jak je ovlivněna potravinová bezpečnost. Studie, kterou provedl Mairon Bastos Lima (2012), analyzovala sociální dopady programů biopaliv v Brazílii, Indii a Indonésii.

6 <http://www.snv.org/project/vietnam-biogas-programme>

Brazílie přijala dvoustupňovou strategii založenou na zavedeném agroprůmyslu cukrové třtiny pro výrobu etanolu s pokusy o vytvoření řetězců na výrobu bionafty, které by zahrnovaly drobné zemědělce. Navzdory úspěchu z ekonomického hlediska i z hlediska snižování emisí, zůstává sociální výkonnost programů velmi omezená. Většinu zisků získává zemědělský podnik zabývající se pěstováním cukrové třtiny, zatímco chudí obyvatelé venkova jsou zapojeni pouze na špatně placených pracovních místech a za nevhodných pracovních podmínek. Revidovaná sociálně orientovaná politika v oblasti bionafty se za účasti venkovských sociálních hnutí pokusila tuto nerovnost vyrovnat tím, že podpořila zapojení drobných zemědělců prostřednictvím programů smluvní spolupráce farmářů s průmyslovými podniky vyrábějícími bionaftu. V rámci tohoto projektu vznikla Petrobrás Biofuels, dceřiná společnost brazilské státní ropné společnosti, která nabízela pomoc drobným zemědělcům.

Indie do značné míry následovala brazilský model a vybudovala odvětví biopaliv založené na zavedeném pěstování cukrové třtiny a na pěstování nejdých plodin. Také používané politické nástroje jsou podobné: mandáty na míchání biopaliv, regulační pobídky pro zemědělský průmysl a podpora smluvního zemědělství s drobnými zemědělci. Na rozdíl od Brazílie Indie využívá pouze vedlejší produkt ze zpracování cukrové třtiny, a to z důvodu omezených zásob cukru. V odvětví cukrové třtiny je také mnohem větší podíl drobných pěstitelů. Přesto se jedná o velké odvětví, které těží především z vládních pobídek a z dalšího trhu. Naproti tomu politika bionafty nevychází ze stávajícího zemědělského sektoru, ale spíše se snaží vytvořit nové výrobní řetězce založené na nejdých plodinách, které údajně dobře rostou na „chudších půdách“. To vedlo k rozsáhlému střetu zájmů mezi vládou, soukromými společnostmi a tradičními uživateli půdy, což mělo negativní dopad na potravinovou bezpečnost.

Indonésie, podobně jako Indie a Brazílie, rovněž poskytuje politické pobídky pro pěstování cukrové třtiny a výrobu etanolu z melasy a pro výrobu bionafty z palmového oleje a jatrofy. Rozšiřování průmyslových plantáží – s jejich nepříznivými dopady na odlesňování, domorodé obyvatelstvo a tradiční způsoby obživy – je i nadále zčásti vedeno obchodně orientovanými důvody pro biopaliva, což se projevuje i tím, že se tyto plantáže nazývají „potravinářskými a energetickými statky“. Jediným „přínosem“ pro chudé venkovské obyvatelstvo bylo sezónní zaměstnání v nezdravých a ponižujících podmínkách. Nejběžnější formou pěstování je partnerství mezi soukromými společnostmi a drobnými pěstiteli. Slabé zastoupení zájmů drobných vlastníků znamená, že tento systém vede k dalšímu koncentrování vlastnictví a kontroly nad zdroji místo jejich spravedlivějšího rozdělování.

Dobře cílené a limitované programy v oblasti biopaliv mohou přinést výhody jak v podobě snížení emisí, tak v podobě pracovních míst a zdrojů obživy pro venkovské obyvatelstvo. Pokud jsou však hlavními příjemci velké korporace a zejména zahraniční nadnárodní společnosti, potom je odlesňování škodlivé jak pro zranitelné venkovské obyvatelstvo, tak pro klima. To se týká zejména subsaharské Afriky, kde rozsáhlé zábory půdy zahraničními nadnárodními společnostmi ohrožují potravinovou bezpečnost a živobytí chudých venkovských obyvatel (Worldwatch Institute 2011).

4.4. Budování kapacit a sítí pro spravedlivý přechod

Budování zeleného sociálního dialogu v evropském stavebnictví (BROAD)

Cílem projektu BROAD (2017) financovaného Evropskou komisí, na němž se podílejí výzkumné ústavy a odborové svazy z několika zemí EU, je posílit sociální dialog v odvětví stavebnictví s cílem vytvořit **ekologický sociální dialog**. Cílem je zapojit širokou škálu aktérů: zástupce zaměstnavatelů a zaměstnanců, odborníky, vlády a občanskou společnost.

Bude zřízena zvláštní tripartitní instituce pro sociální dialog v oblasti udržitelné výstavby, která bude řídit a koordinovat opatření týkající se evropských politik se zapojením různých zúčastněných stran v rámci přístupu zdola vedené iniciativy. Tato speciální instituce sociálního dialogu bude vycházet z již existujících evropských nástrojů a zdrojů, jako jsou Pakt starostů a primátorů pro udržitelnou evropskou klimatickou politiku a pracovní skupina EU pro informační modelování budov (BIM) pro digitální stavebnictví světové úrovně, a posílí jejich činnost. Zřízení výborů, sledovacích středisek, fór a pracovních skupin pro konkrétní témata týkající se udržitelné výstavby se zaměří mimo jiné na energetiku a změnu klimatu, inteligentní urbanizaci, sociální bydlení, inovace a změny na trhu práce.

Mezi hlavní cíle patří:

Budování kapacit – pro smysluplné zapojení sociálních partnerů do všech fází řídicích procesů je nezbytné vybudovat sdílené znalosti a koncepční rámec o udržitelné výstavbě a jejich ekonomických a sociálních dopadech.

Pokud jde o pracovní podmínky a dovednosti, projekt podporuje politiku zaměstnanosti a organizační politiku zaměřenou na dodržování důstojné práce a zvyšování kvality pracovních míst.

V oblasti kvalifikace, odborné přípravy a specializace pracovníků projekt prosazuje začlenění udržitelného rozvoje a technologií (digitalizace) jako klíčových otázek do vzdělávacích programů s harmonizací profesních profilů na evropské úrovni. Special attention is paid to manage the impacts of restructuring and of technological change on working conditions.

Zvláštní pozornost je věnována řízení dopadů restrukturalizace a technologických změn na pracovní podmínky.

Šíření osvědčených postupů v oblasti sociálního dialogu (formální i neformální národní sítě), jakož i postupů týkajících se nejlepších zásahů v oblasti budování budov s nulovým dopadem.

Přizpůsobení kanadské práce a pracovišť pro reakci na změnu klimatu (ACW): síť a databáze ekologických kolektivních smluv

Hlavním cílem sítě pro výzkum a spolupráci ACW (2018) (vedené York University v Torontu a financované z federálního fondu pro sociální vědy) je poskytovat odborům informace a školení na podporu vedoucí úlohy odborů při omezování příčin změny klimatu. Mezi hlavní činnosti projektu patří studie a výměny informací o tom, jak lze na pracovištích přizpůsobit práci tak, aby se zmírnily emise skleníkových plynů, výzkumné projekty týkající se postupů spravedlivé transformace a odvětvové studie, na nichž se podílejí odbory a akademici.

Mezi hlavní zdrojové platformy sítě ACW, které poskytují odborovým svazům rozsáhlou platformu pro sdílení osvědčených postupů, patří:

Zelená databáze kolektivního vyjednávání – 196 kolektivních smluv s ekologickými doložkami, většinou z Kanady, ale také z Austrálie, USA a Velké Británie na podnikové nebo odvětvové úrovni, které jsou seskupené podle dílčích témat, jako jsou dojíždění do práce, ekologické zadávání veřejných zakázek, nakládání s odpady, přizpůsobení pracovní síly, školení, doložky na ochranu oznamovatelů a mezinárodní vzorové smlouvy;

Zelená školicí databáze – učební plán pro školení pracovních aktivistů, vzdělávacích pracovníků, vedoucích odborů a databáze ekologických odborových intervencí.

4.5. Transformace na úrovni podniků

Případy na úrovni podniků se mohou zdát méně složité než komplexní národní nebo regionální transformační strategie, ale jsou nevhodnější k tomu, aby poskytly podrobné informace o tom, jak spravedlivá transformace funguje nebo proč nefunguje.

Uzavírání dolů na Filipínách bez spravedlivé transformace

V únoru 2017 filipínská ministryně pro přírodní zdroje (známá ekoložka) jednostranně nařídila uzavření 28 ze 41 filipínských dolů, což odpovídá 50 % filipínské produkce niklu, a obvinila těžáře z porušování zákonů na ochranu životního prostředí. Odvolávala se na ústavní právo každého Filipínce na čisté a zdravé životní prostředí.

V reakci na jednostranné příkazy k uzavření dolů připravila v dubnu 2017 široká koalice národních a mezinárodních zaměstnaneckých organizací společné návrhy na spravedlivou transformaci k řešení uzavírání dolů (ILO 2017). Návrhy byly předloženy tripartitnímu poradnímu výboru a staly se referenčním rámcem pro vládu a sociální partnery, včetně Hornické komory. Zaměstnanecké organizace požádaly o zřízení tripartitního výboru pro těžební průmysl, který získal podporu i od soukromého těžebního sektoru. Návrhy na spravedlivou transformaci zahrnovaly požadavek na studii posouzení dopadů, která by shromáždila všechny relevantní informace o zaměstnancích a komunitách postižených uzavřením těžby. Žádaly také o podporu postižených rodin, včetně přístupu k výrobním zdrojům a zvýhodnění nepracujících manželů postižených pracovníků.

V důsledku těchto kroků, ale také na nátlak skupin podporujících těžbu, filipínský Kongres v květnu 2017 donutil ministryni přírodních zdrojů odejít z funkce. Současně se odvolané ministryně zastali ekologičtí aktivisté a organizace zabývající se sociální spravedlností.

Tento konfliktní a dosud neuzavřený případ ukazuje, že bez spravedlivé přechodu nemůže ekologická transformace fungovat. Částečným úspěchem široké koalice odborů a skupin obhájců pracujících bylo pozastavení jednostranného uzavírání dolů bez spravedlivých přechodných opatření pro postižené pracovníky a jejich rodiny.

Austrálie: Uzavření uhelné elektrárny Hazelwood společností Engie

Postupné vyřazení uhlí z výroby energie bylo na programu australské politiky po mnoho let, ale protichůdné politické cíle se s měnící se politickou konstelací vzájemně vylučovaly. Zákon o čisté energii z roku 2011 s programem „Smlouva o uzavření“ pro znečišťující elektrárny byl v roce 2013 zrušen.

V Latrobe Valley, kde se nachází elektrárna Hazelwood, začaly odbory v roce 2007 pořádat sérii fór o změně klimatu za účasti hlavních odborových organizací v regionu, ekologických organizací a zástupců místní a státní správy – cílem bylo diskutovat o budoucnosti regionu v nízkouhlíkovém prostředí a o tom, jak zvládnout spravedlivý přechod pro postižené pracovníky.

Hlavní změna však nastala v důsledku firemních obchodních rozhodnutí v zahraničí (Snell 2018). V listopadu 2016 oznámila společnost Engie sídlící v Paříži rozhodnutí uzavřít elektrárnu Hazelwood s cílem snížit emise oxidu uhličitého, a to i kvůli stáří elektrárny a vysokým provozním nákladům. Oznámení o úplném uzavření elektrárny s méně než pěti měsíci na přípravu bylo pro zaměstnance Hazelwoodu, odbory a místní komunitu velkým šokem.

Státní vláda reagovala založením úřadu Latrobe Valley Authority (LVA) a začala zapojovat odbory, společnost Engie a další vlastníky elektráren, místní samosprávu a komunitní organizace. Na pomoc postiženým pracovníkům a jejich rodinám vznikly čtyři hlavní iniciativy:

Služba pro přechod pracovníků (Worker Transition Service – WTS), na níž se podílí LVA, místní rada práce a místní poskytovatelé odborné přípravy a která poskytuje individuální služby pro přechod a rozvoj dovedností pro všechny dotčené skupiny v regionu.

Finanční podpora na rekvalifikaci – podle kolektivní smlouvy měli pracovníci elektrárny přímo zaměstnaní společností Hazelwood nárok na rekvalifikaci hrazenou společností. Pro smluvní pracovníky a pracovníky dodavatelského řetězce souhlasila federální vláda s poskytováním dotované podpory na rekvalifikaci.

Program „přesunu pracovníků“, na kterém se dohodli výrobci elektřiny, odbory a vláda, umožnil, aby se otevřely pracovní příležitosti pro pracovníky Hazelwoodu tím, že se zahájí programy předčasného odchodu do důchodu v jiných elektrárnách v sektoru.

Čtvrtá iniciativa se zaměřila na **regionální revitalizaci**. Spravedlivá transformace vyžaduje pracovní příležitosti pro propuštěné pracovníky ve strukturálně slabém regionu. Státní vláda zřídila „zvláštní ekonomickou zónu“ s finančními pobídkami.

Hazelwoodský případ ukázal, že kvůli nejednotnosti politiky na federální úrovni se dekarbonizace stala obchodní otázkou, kterou spravuje soukromý sektor. Tváří v tvář náhlému a krátkodobému rozhodnutí o uzavření podniku byly pracovní změny poměrně dobře zvládnuty a klíčovou roli hrál sociální dialog.

Případ společnosti ENEL, Itálie

ENEL je druhou největší energetickou společností v Evropě. Jejím hlavním akcionářem je italský stát a zaměstnává přibližně 75 000 lidí po celém světě a 36 000 v Itálii. Má dobré výsledky, pokud jde o postupy v oblasti pracovních vztahů, včetně dohody o evropské radě zaměstnanců (2001), protokolu o vnitrostátních pracovních vztazích pro skupinu ENEL (2012) a globální rámcové dohody (2013).

V reakci na výzvy spojené s energetickou transformací a přísnějšími emisními limity EU od roku 2021 oznámila společnost ENEL svůj program „Future-e“. Společnost ENEL ilustruje možný dopad nových evropských limitů znečištění. V květnu 2017 oznámila uzavření dvou velkých uhelných elektráren do roku 2018 a plán uzavřít všechny své uhelné a hnědouhelné elektrárny přibližně do roku 2030. Generální ředitel společnosti ENEL oznámil, že společnost má ambici stát se prvním „skutečně zeleným energetickým gigantem“ na světě a do roku 2050 dosáhnout uhlíkové neutrality.

Společnost ENEL oznámila přestavbu celkem 23 elektráren (ropných, uhelných, s kombinovaným cyklem a plynových) s významným dopadem na zaměstnanost (ve 12 případech již byla přestavba zahájena).

Odbory se k plánu „Future-e“ vždy stavěly velmi kriticky. Obecněji řečeno, odborové organizace kritizují nedostatek informací a své malé zapojení do těchto procesů. Ve společném dokumentu z února 2017 předložily odbory návrhy na pomalejší postup v procesu vyřazování a úprav elektráren, včetně nových investičních zařízení pro některé z nich..

Společnost ENEL zahájila **sociální dialog o rámcové dohodě o spravedlivé transformaci** se svými italskými odborovými partnery. Rámec se vztahuje na udržení pracovních míst, přeřazení, rekvalifikaci a předčasný odchod do důchodu u starších pracovníků. Jedná se o příklad dohody o spravedlivé transformaci v odvětví energetiky, která obsahuje ustanovení o plánu nábory s využitím učňovské přípravy k zajištění přenosu znalostí starších pracovníků na mladé, podpoře mobility a odborné přípravy pro optimalizaci vnitřních zdrojů. Rámec zahrnuje také specializovaná vzdělávací opatření pro zajištění kvalifikace a zaměstnatelnosti, jakož i pro vytváření nových dovedností pro rozvoj nových podniků.

5. Poznatky a doporučení

Spravedlivá transformace není o zajištění „honosného pohřbu“ a nelze ji redukovat pouze na sociální dávky. Pokyny ILO stanovují základní principy se dvěma základními pilíři: jasnou budoucí strategií a komplexním politickým rámcem na jedné straně a smysluplným a fungujícím sociálním dialogem v průběhu celého procesu na všech úrovních. Jak ukazují výše uvedené příklady, ucelená strategie s jasnými záměry a cíli je nezbytná, ale může správně fungovat pouze tehdy, pokud ji podporují hlavní zúčastněné strany. Případ z Austrálie ukázal, že protichůdné politické cíle vlád mohou skončit tím, že iniciativu převezme soukromý sektor. Zároveň velmi záleží na ochotě vlád spolupracovat (často v závislosti na politické orientaci) jak na centrální, tak na místní úrovni. Pro odbory a skupiny zabývající se environmentální spravedlností je rozdíl, zda čelí nepřátelskému, nebo kooperativnímu politickému prostředí. V Austrálii pomohla podpora státní vlády a podobně tomu bylo i v Albertě a Wisconsinu. V jednom z případů v USA (New York) vedl k úspěchu proti nepřátelské místní vládě pouze soustředěný tlak modrozelené aliance. V Jihoafrické republice je vykořisťování přírodních zdrojů i pracovníků mocnými nadnárodními společnostmi tak intenzivní, že se jako proveditelné jeví pouze radikální transformační strategie. V Brazílii, Indii a Indonésii se programy na podporu biopaliv nedostaly ke zranitelnému venkovskému obyvatelstvu kvůli zakořeněným strukturám nerovnosti. Na Filipínách mohla pouze intenzivní kampaň národních odborů a mezinárodních odborových organizací zabránit vládě v jednostranném uzavření dolů bez spravedlivé transformace.

Spolupráce skupin na ochranu životního prostředí a pracovních sil je nesmírně důležitá. V mnoha případech je první fází koordinace dosažení společného chápání spravedlivé transformace mezi těmito dvěma tábory. V Kalifornii trvalo nějakou dobu, než skupiny zabývající se ekologickou spravedlností a odbory našly společnou strategii pro lobbování za systém pobídek pro obnovitelné zdroje energie. Ve Wisconsinu se odborům podařilo zablokovat jednostranné uzavření, aby nakonec našly společnou strategii spravedlivé transformace s ekologickými skupinami, kterou nakonec realizovala místní vláda. Na Filipínách naopak ekologické skupiny podporovaly jednostranná vládní opatření bez spravedlivé transformace.

Rozhodující je také časový rámec transformace: obecně platí, že pro vyvážený přechod je nutný delší časový rámec. Ačkoli na transformaci již nemáme 50 nebo 60 let (jako tomu bylo v Porúří), pro komplexní plán přeměny (jako v případě Alberty a částečně společnosti ENEL) se 10–12 let jeví jako realistický rámec, který by také poskytl čas na vytvoření dobře podložených plánů spravedlivého přechodu. Důležité je to zejména pro investiční rozhodnutí a rozvoj dovedností.

Situace, kdy jsou dotčené strany krátce předem postaveny před hotovou věc, jsou horší a je třeba se jim vyhnout (případ Filipín a částečně Hazelwoodu v Austrálii).

Původní obyvatelé v mnoha zemích zažívají těžké životní podmínky a socioekonomickou marginalizaci. Hlavní rozvojové programy neřeší jejich potřeby a neoliberální politiky drancují jejich území a přírodní zdroje, aniž by měly výrazný pozitivní dopad na jejich blahobyt. V mnoha zemích (např. v Kanadě, USA, Brazílii, Mexiku, Austrálii) má spravedlivá transformace značný význam pro domorodé obyvatelstvo, které se může stát hnací silou pro prosazování environmentální a sociální spravedlnosti.

Vzhledem k tomu, že dekarbonizace je společně sdíleným cílem v zájmu celého lidstva, je úloha a odpovědnost státu při jejím spravedlivém a vyváženém řízení nepostradatelná, nejlépe zřízením zvláštního fondu pro spravedlivé ekologické transformace.

Co mohou dělat odbory?

1) Být proaktivní a vypracovávat strategii spravedlivé transformace pro budoucnost

Cílem je především chránit pracovníky a komunity před nejnepříznivějšími dopady dekarbonizačních politik – sociální dialog je proto zásadní. Odbory však nemohou očekávat, že vlády budou formulovat spravedlivé plány přechodu. Odbory musí být při řízení všech fází spravedlivého přechodu proaktivní. Defenzivní strategie, které mají zachovat daný status quo, nebudou fungovat. Má-li být dosaženo cílů spravedlivého přechodu, měly by odbory samy formulovat a řídit agendu! K tomu je nezbytné budování kapacit a navazování spojení s organizacemi občanské společnosti, nevládními organizacemi a organizacemi zabývajícími se environmentální spravedlností. Jasně to ukazují příklady z Jihoafrické republiky, USA a Kanady.

2) Zapojit se na všech úrovních

Odbory musí být aktivně zapojeny na všech úrovních rozhodování při utváření spravedlivého přechodu, včetně NDC a facilitačního dialogu. V souladu s doporučením směrnic ILO jsou pro odbory nejdůležitějšími pilíři strategické plánování a sociální dialog. Formování právního a institucionálního rámce spravedlivého přechodu na národní úrovni je důležité proto, aby konkrétní řešení případů spravedlivého přechodu nezáviselo na benevolenci konkrétních vlád (jako v Austrálii, USA a na Filipínách). Vytváření koalic s ekologickými nevládními organizacemi je užitečné nejen v konkrétních případech, ale také při vytváření právních rámců na národní úrovni. Při utváření

podídkových systémů mohou odbory trvat na tom (např. při zadávání veřejných zakázek), aby do kritérií pro přihlášky a hodnocení byly zahrnuty pracovní normy. V zemích, kde je nerovnost hluboce zakořeněna v ekonomických a sociálních strukturách, je potřeba rozvíjet cílené politiky, které by přinesly výhody zranitelným skupinám (např. v Jižní Africe, Brazílii, Indii, Indonésii a Mexiku).

3) Budovat koalici

Proces spravedlivého přechodu probíhá v různých fázích s různou mírou naléhavosti. Pro odbory je výzvou, když ekologická restrukturalizace neprobíhá formou plánované vládní politiky a regulace, ale v důsledku rozhodnutí soukromých společností (jak ukázaly případy ENEL, Hazelwoodu a Wisconsinu). V takových případech je vytváření širokých koalic zásadní. Využití všech dostupných kanálů sociálního dialogu je sice nezbytné, ale vyvíjení tlaku na soukromé společnosti i na místní či ústřední vlády na základě takto širokých koalic může přinést změnu. Ukazuje to uvedený příklad z Filipín. V případech sporů s jednostrannými a krátkodobými rozhodnutími je prvním a nejdůležitějším krokem získání času (vyvážený proces přechodu potřebuje řádný časový rámec), mobilizace zájmových koalic a obrana zaměstnanců proti nekalým praktikám propouštění. Klíčový význam má proto řádné a včasné informování a konzultace.

4) Řízení změn na trhu práce

Změny na trhu práce, sociální plány a cesty k udržitelným a důstojným novým pracovním místům s dlouhodobým závazkem k regionálnímu a komunitnímu rozvoji jsou základními prvky plánu spravedlivé transformace. Na návrh odborů lze zřídit vzdělávací programy přizpůsobené individuálním potřebám a poskytované speciálními středisky pro přechod k novému zaměstnání (jak je uvedeno v příkladech z Porúří nebo Austrálie). To vyžaduje zapojení do proaktivního sociálního dialogu na komunitní a regionální úrovni ve spolupráci se všemi zúčastněnými stranami. Odbory by také měly trvat na tom, aby zaměstnavatelé i stát převzali odpovědnost za podporu programů transformace trhu práce, nejlépe prostřednictvím účelově vytvořeného fondu, ale závazky je třeba vybojovat v každém jednotlivém případě.

5) Rozvíjet inovativní přístupy orientované na budoucnost

Spravedlivá transformace také vyžaduje, aby odbory v případě restrukturalizace, snižování počtu zaměstnanců nebo zavírání podniků inovovaly a překračovaly tradiční průmyslový model ochrany zaměstnanců. Boj za nároky propuštěných pracovníků je stále zásadní a nezbytný pro spravedlivou transformaci, ale sám o sobě nestačí. Pomoc

nekončí ukončením pracovního poměru, spravedlivá transformace stejně tak spočívá v tom, co následuje dál. V případech restrukturalizace s regionálním dopadem je rovněž nutné vytvořit regionální plány revitalizace. Odbory také musí vyvinout nové strategie pro organizaci pracovníků v rámci vznikajících struktur nízkouhlíkové ekonomiky.

Zdroje:

- 📖 ACW. (2018). <http://www.adaptingcanadianwork.ca/>; Green Collective agreements: https://www.zotero.org/green_agreements/items
- 📖 AFL. (2017). Getting it right: A Just Transition Strategy for Alberta's Coal Workers, Alberta Federation of Labor. Available at: https://www.coaltransition.ca/read_the_report
- 📖 AIDC. (2016). One Million Climate Jobs. Available at: <http://aidc.org.za/download/climate-change/OMCJ-booklet-AIDC-electronic-version.pdf>
- 📖 BROAD. (2017). Available at: <http://www.broadproject.eu/>
- 📖 European Commission. (2016). Clean Energy for All Europeans, Annex 2. Available at: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/COM-2016-860-F1-EN-ANNEX-2-PART-1.PDF>
- 📖 ETUC. (2006). Climate Change and Employment: Impact on Employment in the European Union-25 of Climate Change and CO2 Emission Reduction Measures by 2030 (Brussels).
- 📖 ETUC. (2011). Rio+20 Resolution on just transition. Available at: <https://www.etuc.org/etuc-resolution-rio20-strengthening-social-dimension-sustainable-development>
- 📖 ETUC. (2017). Resolution on the follow-up of the Paris agreement on climate change. Available at: <https://www.etuc.org/documents/etuc-resolution-follow-paris-agreement-climate-change-etuc-views-cop-23#.WtSVYeQUmUk>
- 📖 ETUC. (2018). Involving trade unions in climate action to build a just transition. Available at: <https://www.etuc.org/publications/involving-trade-unions-climate-action-build-just-transition#.WwKj6eQUIOx>
- 📖 Galgóczi, B. (2014). The long and winding road from black to green - Decades of structural change in the Ruhr region, International Journal of Labour Research, 2014 / Volume 6 / issue 2, pp 207-240. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_375223.pdf
- 📖 Giovannini, M. (2013). Social Enterprises for buen vivir in Chiapas. Available at: [http://www.unrisd.org/unrisd/website/newsview.nsf/\(httpNews\)/D23EF0647F3BCD28C1257B980034954C?OpenDocument](http://www.unrisd.org/unrisd/website/newsview.nsf/(httpNews)/D23EF0647F3BCD28C1257B980034954C?OpenDocument)
- 📖 Hospers, G, J. (2004). Restructuring Europe's rustbelt: The case of the German Ruhrgebiet. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/41768/1/38895079X.pdf>
- 📖 IBEW. (2009). Madison Gas and Electric, IBEW Local No. 2304 Settlement Summary. Available at: <http://ibew2304.com/userfiles/file/Settlement%201/2009%20IBEW%20Settlement%20Summary1.pdf>
- 📖 ILO. (2008). Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_158727.pdf

- ILO. (2015). Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf
- ILO. (2017). Decent Work Results 2016-2017. Available at: <http://www.ilo.org/IRDashboard/#ae20o9r>
- ILO. (2018). World Employment Social Outlook 2018. Greening with jobs. Available at: https://www.ilo.org/weso-greening/documents/WESO_Greening_EN_web2.pdf
- ITUC. (2010). Resolution on combating climate change through sustainable development and just transition. Available at: <http://www.ituc-csi.org/resolution-on-combating-climate.html>
- ITUC. (2017). Just Transition - Where are we now and what's next, ITUC Climate Justice Frontline Briefing 2017. Available at: https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_climate_justice_frontline_briefing_2017.pdf
- Kohler, B. (1998). Just Transition – A labour view of Sustainable Development, CEP Journal on-line, Summer, Vol. 6, No. 2. Available at: http://oldsite.cep.ca/journal/1998_summer/9808just.html
- Labour for Sustainability. (2017). Just transition – Just what is it? Available at: <http://www.labor4sustainability.org/uncategorized/just-transition-just-what-is-it/>
- Lima, M. B. (2012). The Social Side of Biofuels in Brazil, India and Indonesia. Available at: [http://www.unrisd.org/unrisd/website/newsview.nsf/\(httpNews\)/C2241B5AE1EBE36DC1257A4100306D53?OpenDocument](http://www.unrisd.org/unrisd/website/newsview.nsf/(httpNews)/C2241B5AE1EBE36DC1257A4100306D53?OpenDocument)
- Lipsitz, R. (2016). Huntley, a Case Study: Building Strategic Alliances for Real Change, Western New York Area Labor Federation, AFL-CIO. Available at: <http://www.labor4sustainability.org/wp-content/uploads/2016/09/The-Huntley-Experiment.pdf>
- Mazzocchi, T. (1993). A Superfund for Workers. Earth Island Journal, 9(1), pp. 40-41.
- NASA. (2018). Available at: <https://climate.nasa.gov/news/2680/new-study-finds-sea-level-rise-accelerating/>
- Olsen, L., Kemter, D. (2013). International Labour Organization and the Environment – The Way to a Socially Just Transition for Workers in Trade Unions in the Green Economy. Working for the Environment. Available at: <https://www.routledge.com/Trade-Unions-in-the-Green-Economy-Working-for-the-Environment/Rathzel-Uzzell-Jackson/p/book/9780415529846>
- Scott, M. (2012). Kick Coal, Save Jobs Right Now: In Washington State, a blue-green alliance helps phase out dirty energy. Available at: <http://vault.sierraclub.org/sierra/201201/kick-coal-save-jobs.aspx>
- Snell, D. (2018). Just Transition? Conceptual challenges meet stark reality in a “transitioning” coal region in Australia, Globalisations 15/4, Taylor & Francis. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14747731.2018.1454679>
- SNV. (2018). Available at: <http://www.snv.org/project/vietnam-biogas-programme>
- Stavis, D., Felli, R. (2015). Global labour unions and just transition to a green economy, International Environmental Agreements, March 2015.
- UN. (2015). The 2030 Agenda for Sustainable Development. Available at: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- UN. (2018). Accelerating SDG7 Achievement Policy Briefs in Support of The First SDG7 Review at The UN High-Level Political Forum 2018. Available at: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/18041SDG7_Policy_Brief.pdf
- UNEP. (2017). Emissions Gap Report 2017. Available at: <https://www.unenvironment.org/resources/emissions-gap-report>
- UNFCCC. (2015). Paris Agreement. Available at: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
- UNFCCC. (2017). NDC Spotlight. Available at: <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/nationally-determined-contributions/ndc-spotlight>
- Worldwatch Institute. (2011). The State of the World 2011 report.
- WRC. (2018). NDC Partnership, World Resource Institute, Bonn. Available at: http://ndcpartnership.org/system/files/NDCP_Brochure_2018_WEB.pdf
- Zabin, C. et al. (2016). Advancing Equity in California Climate Policy: A New Social Contract for Low-Carbon Transition. Available at: <http://laborcenter.berkeley.edu/pdf/2016/Advancing-Equity-Executive-Summary.pdf>

